

Nytt fra

ØSTMARKA

Medlemsblad for Østmarkas Venner 44. årgang Nr. 4/2010

***Temannummer: Vann
Juniortur
Smak av Osломarka***

Livgivende vann i Østmarka

Av Steinar Saghaug

I denne juleutgaven av Nytt fra Østmarka har redaksjonen valgt å ha vann som hovedtema. Lise Henriksens korte, men fine skildring Desember-vandring gjennom Rausjøgrenda innleder temaet. Hun skildrer lydene og landskapet, lyset og livet som elvene, bekene, innsjøene og tjernene skaper. Og med utgangspunkt i kulturminnene får vi stykker av historien om et skogssamfunn som var bygd opp omkring et av hovedvassdragene i Østmarka. Dermed har hun vært innom mange av vannets viktige funksjoner.

Innsjøer, bekker og våtmarker har en rekke viktige funksjoner i skogslandskapet i Østmarka. De er et viktige livsmiljøer for en mengde dyr og planter. Prøv å forestille deg en tur i Østmarka uten fisken som vaker og fossekallen i bekken.

Vannet skaper også kantsoner som er mer artsrike enn det omkringliggende skogslandskapet. I et naturlig skoglandskap består disse ofte av løvtrær. Det er kanskje derfor du kan høre mer varierende og intens fuglesang langs bekker og elver om våren?

Lederen har ordet:

Lutvann.

Nytt fra Østmarka – Medlemsblad for Østmarkas Venner

Ansvarlig utgiver: Østmarkas Venner,
Postboks 37 Haugerud, 0616 Oslo
Redaktør: Helga Gunnarsdóttir 95 99 23 49
E-post: helga@ostmarkasvenner.no
Redaksjonskomité: Øyvind Pettersen og Cathrine Søberg

Forsidebilde: Vintersol over Nord-Elvåga, mot syd
Foto: Espen Bratlie
Grafisk design, repro og trykking: 07 Gruppen AS, Oslo
Opplag: 4 200
Frist for stoff til neste nr. er 15. januar 2011

Vassdragene og områdene omkring binder sammen landskapet og fungerer som en korridor hvor dyr og planter kan forflytte seg. Bare tenk på frøene eller insektene som flyter på vannet eller beveren som forflytter seg fra tjern til elv på evig søk etter ny bolig og mat.

Vannet påvirkes av skogsmarken det renner gjennom, og det er ikke likegyldig hvordan skogsjorda behandles når skogen avvirkes. Mer om det kan du lese i artikkelen Skogbruk og vann. Innsjøer og våtmarker bidrar også til naturlig rensing av vannet, og de transporterer og endrer partikler og næringsstoffer på sin vei.

Det som skjer med vassdraget øverst oppe i nedbørfeltet, påvirker vassdraget lenger ned

og tilslutt havet hvor det renner ut. Derfor er det nå vanlig å jobbe med vassdragsspørsmål i hele nedbørfelt. Norge innførte i 2007 en ny forskrift (Vannforskriften) som regulerer hvordan vi skal arbeidet med vannet vårt, slik at det ikke forringes og at det får tilbake sin gode økologiske tilstand. Den omfattende kartleggingen som er gjennomført, viser at nesten samtlige vann og vassdrag i Østmarka oppfyller målet om god tilstand. Det er gledelig, men det gir oss også et ansvar for å sørge for at tilstanden ikke forringes.

Vi går nå inn i julehøytiden, og jeg synes det passer å avslutte med et dikt:

Rast ved rinnende vann av Emil Boyson

*Trett er vort hjerte ikke,
men dagen er blitt kveld.
Vi stanser. Gjennom vor taushet
toner vannenes vell.*

*Vi hører i elve-susen
at evigheten er nær.
Vi fødtes til jorden. Vi Møttes.
Vi hadde hinannen kjær.*

*«Om litt kan vi intet høre
– dette er Alt vi vet.
Vannet skal videre bruse
gjennom all evighet.»*

***På vegne av Østmarkas venner ønsker jeg dere alle
en riktig fin julehøytid.***

Styret i Østmarkas Venner 2010–2011

Leder: Steinar Saghaug 91 37 22 42

Nestleder: Johan Ellingsen 64 92 80 52

Styremedlemmer:

Nina H. Skramstad 40 84 07 65

Solveig Dalene 90 12 99 85

Varamedlemmer: Christine Sunding 90 01 32 73

Øyvind Pettersen 22 28 44 78

Inger Tangen 41 25 66 47

Arild Rambøl 90 07 81 09

Sekretær og medlemsarkiv: Monica Hoel 97 64 05 84 Regnskap: Kristin Ohnstad 93 40 66 71

E-post til styret og ansatte: fornavn@ostmarkasvenner.no

Juniortur i strålende høstvær

Tekst og foto: Nina H. Skramstad

Lørdag 16. oktober var det klart for årets juniortur i regi av Østmarkas Venner, denne gang med før-og leirskolelærer, inspirator og kjentmann i Østmarka, Lars Maanum, som turleder. 15 jenter og gutter i alderen 8–13 år møtte opp i strålende høstvær på Skullerudstua. Lars tok oss med til spennende steder de færreste hadde vært på, blant annet Dødningehulen som lå rett ved par-

keringsplassen, men ingen hadde vært inni før. Videre gikk ferden i bratt og ulendt terreng opp til utsiktspunktet «Verdens tak» hvor vi kunne se helt til Blefjell. Jettegryter og Korpås Olsens bortjemte hytteplass ble besøkt. Videre var vi innom «Dryppet», en liten oase av en vannkilde ikke langt fra Karismyr. Bål ble tent og pølser fortært ved idylliske Smalvann, før vi steg ned i «juvet»

Ved Dryppet.

til Milorg-grotten. Og der var det skikkelig spennende! Alle fikk gå gjennom hulen mens Lars viste vei med hodelykten sin. Enkelte kunne nok tenkt seg enda mere tid der, og noen foreslo en overnattingstur dit en annen gang. Vi rakk også en tur innom den bortgjemte hagen «Solåsen», før vi måtte raske på litt for å møte foreldrene som sto og ventet. Vi ble litt forsinket, men tror vi raskt ble «tilgitt» da de fikk sine meget fornøyde og slitne barn tilbake etter en fantastisk tur som varte i fem og en halv time. Lars Maanum, som kjenner Østmarka på kryss og tvers, fortalte morsomme historier om ting som hadde skjedd på stedene vi besøkte og lærte oss mange sportegn, blant annet om «Elg-knekken». Utrolig interessant og morsom tur for både små og store!

Disse deltok på juniorturen med Lars Maanum:

Maria Mortensen – 10 år
Karsten Rogstad – 8 år
Aksel Rogstad – 11 år
Tim Johansen – 11 år
Mats Johansen – 11 år
Selma Reinhart – 10 år
Vilja Steffensen – 10 år
Mathias Walmann – 11 år
Ida Maria Underhaug – 12 år
Trym Anthonisen – 11 år
Sara Maria Vik Steen – 11 år
Leah Gulliksen – 12 år
Selma Jacobsen – 10 år
Sverre Sivertsen – 13 år
Håvard Damm-Johnsen – 13 år

40 venner på skogdag i Østmarka

Av Johan Ellingsen.

Østmarkas Venner har merket en økning av klager på hogster og terrenginngrep fra medlemmer og andre som ferdes i Marka. *«Dette følger vi fortløpende opp overfor skogeierne»,* sa leder Steinar Saghaug ved åpningen av en skogfaglig tur i Østmarka sammen med representanter fra Friluftsetaten i Oslo kommune. *«Vi ser også at vi må bedre vår egen og medlemmenes kunnskap om skogbruket i Marka.»*

Derfor inviterte foreningen til skogdag med Friluftsetaten lørdag 23. oktober 2010. Avdelingsleder for Skog og friluftsliv, Jon Christiansen, stilte opp med flere kyndige medarbeidere på en rundtur fra Rustadsaga

via Ødegården til Guldsmøden. Ca. 40 personer deltok på den fire timer lange turen med mange innlagte orienteringer underveis. Det ble orientert om etatens retningslinjer for skogsdrifta i kommunens skoger og de hensynene som ble vektlagt. Skogsdrifta drives etter de justerte «Mål og retningslinjer for forvaltning og drift av Oslo kommunes skoger» nedfelt i Flerbruksplanen for Oslo kommunes skoger 2007–2015. Diskusjonen underveis synliggjorde flere interessante og motstridende hensyn som etaten må ta i sin skogbehandling. Det kom også fram ulikt syn blant friluftstfolket på både veier og hogsten i Marka.

Kafferast på Høyås. Foto: Steinar Saghaug.

Det kanskje vanskeligste tema er terrengtransport av tømmer. I området hvor turen gikk, er det store områder med yngre skog som noen steder blir altfor tett, slik at tynning som åpner opp skogen er påkrevd. Der skogen har stått veldig tett, bør det kanskje tynnes i flere omganger. Å få økonomi i slike drifter er vanskelig. For å unngå lange transporter med tunge, terrenggående maskiner, ønsker skogbrukerne å bygge mer veier. Friluftsfolket ønsker å redusere terrengskadene ved at driftene mest mulig foregår på vinteren. Uansett blir det noen terrengskader, og over Høiås var det gamle veifaret i sommer satt i stand som gruset gangvei etter først å ha blitt ødelagt av skogsmaskiner. Dette har avstedkommet protester fra de som ønsket veifaret inntakt som det var. En slik opprusting er etter Østmarkas Venners mening søknadspliktig etter den nye Markaloven.

Ønsket fra turfolk om mer utsikt til vann, myrer og åpne områder kommer ofte i konflikt med kravet om kantsoner som settes igjen av hensyn til biologisk mangfold og dyrelivet. Det ble vist gode eksempler på hvordan dette kunne gjøres, men generelt var det bekymring for at åpne områder grodde for mye igjen med lauvkratt. Enkelte områder skal være bevaringsskog der det er et mål å få lauvrike områder med store trær som er særlig viktig for fuglelivet.

Ønsket om å tilbakeføre gamle, tilplantede jordbruksarealer på plasser i Marka har nok etaten og friluftsfolket felles, men det er viktig at rydding av gammel innmark følges opp, helst med beiting. Og det er svært ressurskrevende. Friluftsetaten fikk ros for å ha ryddet flere plasser som tidligere er tilplantet, og på Ødegården foreligger det planer om å åpne mer av det gamle jordbrukslandskapet.

Et generelt inntrykk under skogdagen var at det er i saker som veibygging og hogst av gammel skog vi finner de største uenighetene mellom turfolket og skogbrukerne. *Det skogeierne kaller gammel skog er bare ungdommen*, ble det påpekt av en deltaker, *det er stor forskjell på økonomisk sett gammel skog og hva som er biologisk gammel skog som har et rikere biologisk mangfold*. Ett råd som ble gitt var å skille mer mellom industriskog og friluftsskog. *Bevar skogen i de viktigste utfartsområdene og områder med høyt biologisk mangfold og legg driftene til mindre brukte område*, var rådet fra en av deltakerne.

Veiene i Marka er populære for syklistene og flere andre brukere. Østmarkas Venner ønsker imidlertid ikke flere veier og er redde for at nye gjennomgående veier i Østmarka vil føre til mer hogst i naturområder som i dag er lite berørt av inngrep. Noen mener at flere veier fører til at flere bruker Marka til friluftsliv, men dette strider mot flere punkter i formålsparagrafen til Østmarkas Venner, som ønsker å fremme det enkle friluftslivet og hindre tekniske inngrep som ødelegger naturområder.

Det er en stor utfordring å begrense alle mulige gode hensikter med å henge opp skilt i Marka om det ene og det andre. Det presses stadig mer på for å få mer skilting om stier, løyper, kulturminner, historie med mer, og Friluftsetaten arbeider nå med å utarbeide nye retningslinjer for skiltingen.

«Det er ikke godt å gjøre alle til lags, men Østmarka er et tilmålt gode ikke bare for vår generasjon og som ikke bare vår generasjon kan forbruke», er Saghaugs hjertesukk.

«En god dialog med Friluftsetaten, som er kommunens mest utadvendte og publikumsvennlige etat, er viktig å føre videre for Østmarkas Venner», avslutter Steinar Saghaug.

På *høsttur* med Lise Henriksen

Av Steinar Saghaug

Østmarka har mange spennende og mer eller mindre ukjente plasser. Siste lørdagen i oktober besøkte 38 glade vandrere noen av dem. Turen startet på Grønmo fyllplass, som fram til 1965 var en del av Østmarka og som forhåpentligvis om ikke altfor lenge vil bli et grøntområde igjen for friluftsliv og idrett. De to plassene Nordre Skogen og Langbråten ligger nå begravd under fyll-

plassen. Den engelske konsulen Thomas Serwell eide begge plassene og ga spesielt Langbråten et flott innhold, som ville stått i sterk kontrast til nåværende omgivelser.

Serwell anla en turvei til Trollkjerka – noen imponerende steinblokker som var nok en stopp på turen. Turen fortsatte i konsulens fotspor til speiderhytta «Tårnet», som opprinnelig var jakttårn for Serwell. Den er

Vel Smalvannshula. Ole Opsahl til høyre. Foto: Lise Henriksen.

senere overtatt og restaurert av 2. Nordstrand speidertropp. Hytta er fortsatt i bruk.

Vi fortsatte med «sjumilsteg» forbi Søl-dobla og Trollvann til Smalvannshulen, som ble brukt som våpenlager for Milorg 13130 under krigen 1940–45. Så gikk vi opp de bratte trappene til Smalvann, hvor vi tok dagens bålrest - takket være medbragt, tørr bjørkeved i sekken. Røde Kors-hytta «Bam-sebo» ble også besøkt. En av deltakerne Ole Opsahl, som har vært aktiv i Oslo Røde Kors hjelpekorps i mange år, fortalte om hyttas tilblivelse.

Vi fortsatte til Karismyr og vannkilden Dryppet, deretter til «Solåsen». To søstre fra Schweigårdsgate dro hit hver uke i sommerhalvåret gjennom flere tiår, og anla bl.a. blomsterhage her. En bautastein med årstal-tet 1920 er meislet inn. Stedet ble gjenopp-

daget for noen år siden, og flere folk er her jevnlig og passer på blomster og vekster. Gjes-teboken benyttes flittig. Ole Opsahl fra Skul-lerud gård fortalte om sine opplevelser fra barndommen på dette stedet.

Siste post på programmet er eneboeren Korpås-Olsens bosted like ved Solåsen. Ene-boeren og preparanten Olaf Olsen slo seg til her. Han var læremester for Sverre M. Fjelstad. En liten minnestein er satt opp like ved. Her fikk turdeltagerne en helt unik opp-levelse da Ole Opsahl på en selvopplevd og levende måte fortalte om sine besøk som unggutt hos Korpås-Olsen i den enkle hytta i fjellkløfta i Korpåsen. Så gikk turen forbi Østmarkas eldste løypeskilt tilbake til Grønmo med alle turdeltakerne i god behold – litt våtere, men mange nye oppdagelser og opplevelser rikere.

Støtt Østmarkas Venner via Grasrotandelen

GRASROTANDELEN^{AS}

ØSTMARKAS VENNER

Organisasjonsnummer: 871278202

32774871278202

Natur og klassisk musikk

Av Cathrine Søberg

Vår mann i naturen Sverre M. Fjelstad ble hyllet med mesterverker av Maurice Ravel og Franz Schubert i Tønsberg tidlig i oktober – rett før hans 80-årsdag.

Villmark i Østmarka. Foto: Sverre M. Fjelstad.

Fjelstad er kjent for flere generasjoner nordmenn gjennom TV-serien Naturmagasinet på NRK. Mange kjenner han også som forfatter og foredragsholder, alltid glødende opptatt av natur. Han har gitt ut til sammen 27 bøker. I 2006 kom den siste som har tittelen «Mitt liv i villmarka». Boka er kommet i nytt opplag høsten 2010. Det ikke så mange vet er at Fjelstad også er lidenskapelig opptatt av musikk, særlig klassisk musikk. Det var kanskje nettopp derfor han valgte musikk av Maurice Ravel til åpningsvignetten til Naturmagasinet.

Fjelstad fortalte om bilder, natur og musikk. Som 8-åring ble han opptatt som sanger i guttekoret Olavsguttene (Singing boys of Norway), og fikk allerede som gutt oppleve store deler av Europa og senere også Nord-Amerika på kryss og tvers. Reisene kunne ta uker og måneder, og det føltes ofte hardt å være lenge borte fra Østmarka, selv om han fikk oppleve mye fremmedartet natur og dyreliv. – Jeg savnet alltid mine hjemlige skoger men fikk blant annet innblikk i indianernes livsførsel og tanker. Det

kom til å bety mye for meg under senere opphold hos indianere på andre kanter av Nord-Amerika.

Fjelstad sang i verdens kanskje mest berømte konsertsal Carnegie Hall, med tankene like mye konsentrert omkring hjemlige skoger som dirigentens veivende armer! –Vi hadde to konserter i Carnegie Hall – med fem års mellomrom Før det var jeg var også så heldig å synge solo foran kronprinsesse Märtha i Trefoldighetskirken i Oslo. Fjelstad opptrådte også med Leif Juster i en operette på Edderkoppen teater. Juster var en utrolig artig busemann i følge Fjelstad. Senere hadde han en rolle i Flaggermusen på Centralteatret.

Fjelstad fortalte videre om hvordan han lærte å gjøre filmopptak av Per Høst. Etter et par år som «dyrefinner» for den kjente dokumentarfilmskaperen ble det filming av orrfuglspillet på en leik i Telemark. Senere var han en av tre filmfotografer i filmen Same Jakki (1957). I sameland oppholdt han seg i 18 måneder og filmen ble en stor suksess. Under filmfestivalen i Cannes vant den førstepris, det vil si at den gikk helt til topps blant dokumentarfilmene som deltok der. Noen år senere fikk han sitt eget fjernsynsprogram «Naturmagasinet» i NRK og tok alle dyrefilmene selv. Han hadde også i over 20 år fast naturside i A-magasinet, samtidig som han også holdt mange foredrag og radiokåserier.

Fjelstads favoritter

Ravel og Schubert er blant Fjelstads favoritter i tillegg til Beethoven og Mozart. Naturens storhet, skjønnhet og hellighet åpenbarer seg hos disse komponistene. Ingmar Bergman har blant annet også brukt sentrale verker av Schubert i sin storfilm «Fanny og Alexander» som Fjelstad er svært begeistret for.

I løpet av kvelden ble det vist en serie vakre og stemningsfulle naturbilder av fotograf Pål Klevan som hadde latt seg inspirere av Ravels musikk. Strykekvartetten Engegårdskvartetten framførte Maurive Ravels strykekvartett i F-dur til bildene. Klevans fire serier med vakre naturbilder var tilpasset hver av satsene i verket. Engegårdskvartetten har oppnådd ry som et av landets fineste kammerensembler, og hadde også med seg Sveriges fineste cellist Frans Helmerson, som har vært lærer både for Jan-Erik Gustavsson i Engegårdskvartetten og for Truls Mørk. Framføringen var lyrisk, drømmeaktig, magisk, leken og elegant med nyanser man sjelden hører maken til. De framførte også Franz Schuberts strykekvintett i C-dur, D 957, opus posthumt 163 (1828) som særlig med åpningssatsen er et av de store mesterstykkene innen klassiske formtyper. Det ble en uforglemmelig kveld hvor vi svevde ut av døra på Hotel Klubben, fylt av skjønnhetsopplevelser i sammensmeltingen mellom natur og klassisk musikk.

Smak av Oslomarka

Kort vei fra rød mann, stampende bilkø og full avtalebok venter lav puls, flotte friluftsopplevelser og gode smaker. Boken «Smak av Oslomarka» viser vei.

– Eventyret er rett rundt hjørnet. Det eneste du behøver å gjøre er å dra på tur, sier Ola Einbu og Øystein Søbye. I to år har de reist

rundt og sanket opplevelser fra Markas grønne skoger; vår, sommer, høst og vinter. Forfatterne har besøkt 28 markastuer i Nordmarka, Romerikssjøene, Østmarka, Sørmarka, Vestmarka, Bærumsmarka, Lillomarka og Krokstogen.

- Seks av stuene i Østmarka er med i boka, forteller Ola Einbu og legger til at «Smak av Oslomarka» byr på stedenes kultur- og gårds-historie, kombinert med mat og oppskrifter.
- Vi presenterer menneskene som driver stuene, forteller om opplevelsesmuligheter og severdigheter og gir forslag til turer. Vi tar også leseren med opp i fly slik at de får se Oslomarka fra en ny og annerledes vinkel, fortsetter han.
- «Smak av Oslomarka» viser vei til steder der du kan sanke gode opplevelser; langt til skogs og til topper hvor utsikten er vid. Til stuene der vertskapet venter med gode smaker og brede smil. Pakk tusekken og snør skoene, oppfordrer de to «skogskarene».

H.G.

Mariholtet. Bilde fra boka.

Temanummer:
Vann

*Isformasjonen henger over skiløypa
på østsiden av Nord-Elvåga.
Foto: Espen Bratlie.*

Lys i tåke over Rausjø.

Desember-vandring gjennom Rausjøgrenda

Tekst og foto: Lise Henriksen

Det er en av disse forunderlige dagene tidlig i desember. En egenartet stemning hviler over landskapet, kanskje fordi dagslyset svinner så raskt, eller fordi mørket og kulden bringer bud om julehøytid og vintersolverv. Denne dagen er belysningen helt spesiell. Tåken har lagt seg i høyden, mens det bleke vinterlyset forsøker å bryte gjennom i korte glimt. Desember-sola ligger der på lur, men gir seg ikke riktig til kjenne.

Stemningen fortettes på min vandring ned gjennom Rausjøgrenda, denne bortgjemte, delvis avfolkete grenda langt inne i Østmarka. Elva, som tidligere ga kraft til flere sagmøller, går dørgende full av vann og buldrer intenst. Landskapet fremstår i nær sagt fullkommen grafikk. Hvit skaresnø og sort-hvite bjørkestammer i kontrast til mosegrodde, isglasserte berg og kullsvarte steiner. Også det stilleflytende vannet i elva og i Tan-

Tangentjern ved Børtervann, nederst i Rausjøgrenda.

gentjern lenger ned virker nesten uhyggelig mørkt mot alt det hvite.

Jeg passerer et utall av kulturminner. Først Rausjødammen, utett og miserabel, hvor vannet fra Rausjø stadig lekker ut. På tide å få satt den i stand igjen (demningen ble restaurert høsten 2007, med heldig resultat). Så er det Kvernhusbrua, der Plankeveien i sin tid krysset Rausjøelva, og hvor plassfolket malte sitt korn i eldre tid. Det ryker fortsatt av pipene fra tre av de gamle plassene i Rausjøgrenda: Mellomsaga, Nersaga og Dammen – hvor det bor fastboende. Øvresaga er ubetjent DNT-hytte. Men noen

gjenåpning av den gamle Rausjø skole blir det neppe. Den ble nedlagt i 1951, og leies ut av Enebakk kommune til grupper og skoleklasser. Faktisk var det en enda eldre skolestue her før 1913. Den lå på den andre siden av elva, og var opprinnelig kjørestue for plankekjørerne. Tuftene er fortsatt godt bevart. Det samme er tuftene av «Bygningen» og «Magasinet», straks ved Øvresaga, som var hovedbøl/kontor og proviantlager i Rausjøgrenda, før det brant ned rundt 1930.

Det står et kaldgufs fra elva her nede i den isolerte grenda, hvor det faktisk har bodd

Vi ser Øvresaga og tufter etter låven ved «Bygningen» i forgrunnen, med Rausjø skole i bakgrunn.

folk fra midten av 1600-tallet, eller enda tidligere. For det var elva som ga kraft til oppgangssagene, og mye av landets rikdom har siden den tid ligget i skogene. Rausjø-skogene skiftet stadig eiere, men opprinnelig var det en gammel bygdeallmenning for Enebakk. I 1965 ble disse dype, lurvete skogene atter en slags allemenning, idet Oslo kommune (Skogvesenet – nå Friluftsetaten) kjøpte hele herligheten. Men vi befinner oss allikevel på Enebakk kommunes grunn, i området som kalles Rausjømarka.

På min vei nedover langs elva observerer jeg fossekallen, som har fast tilhold her – sort

og hvit, den og. Hegren pleier også å dukke opp, men ikke i dag. Der elva flyter stille forbi Nersaga huserer beveren, med både hytte og demning. Vel nede ved Tangentjern, som henger sammen med Børtervann, skjer det noe med vinterlyset, omtrent som når man skrur på en kraftig fotolampe. Jeg rekker akkurat å fange stemningene med mitt fotoapparat: Elva som fosser ut i vannet, isen som er i ferd med å legge seg, den gamle treprammen gjenglemt på stranda, og de nakne, nedrimete løvtrærne; de vitner om et kulturlandskap som er i ferd med å forsvinne.

Rausjøelva i fullkommen grafikk.

Da med ett oppdager jeg svanene i sundet ut mot Børtervann. Tre majestetiske svaner: jeg må fram med kikkerten. Kanskje er det sangsvaner som har tatt avstikkeren hit fra Øyeren, på sitt trekk fra det kalde nord mot sørligere breddegrader. En dag observerte vi fire av dem oppe ved Rausjø – der de svømte på åpent vann helt inntil iskanten. Det er ikke lett for en amatør å skjelne sangsvaner fra knoppsvaner på den lange avstanden. Men det spiller egentlig ingen rolle.

Svanene og fossekallen, lyset gjennom tåkedisen, frosten og isleggingen og så den intense fosseduren, som liksom forsterker seg i det dagen skumrer hen mot den lange vinternatten – hva mer kan man vente seg av en førjulsdag i desember?

Artikkelen ble trykket i Nordstrands Blad i desember 1994.

Kveldshimmel og islegging i Rausjø.

Rausjø-elva fosser ut av Rausjø og den nyrestaurerte demningen.

Tor Holtan-Hartwig – **Elveforkjemper og inspirator**

Av Ida Elisabeth Hvoslef

*Elvevann er noe langt mer
enn en mengde H₂O på veg til havet ...*

Tor rydder i Ljanselva nede ved den gamle brua ved Hauketo. Foto: Nordstrands Blad.

Initiativtaker og mangeårig leder av Oslo Elveforum, Tor Holtan-Hartwig, tar meg i mot i Sagstua, Miljøprosjekt Ljanselvas elvestue. Det er en liten, gjenreist 1800-tallsstue som tidligere var bolig for sagmesteren og hans dreng ved Skullerudsaga. Den lå i Ljanselva ved Plankeveien og Gamle Enebakkvei, øst for nåværende Skullerudkryss på E6.

Ved spørsmål om han kan fortelle om seg selv og hva som startet ideen om Oslo Elveforum, forteller han: «Jeg har alltid hatt sterke barne- og ungdomsminner av klukkende, klare fjellbekker med småfisk på Golsfjellet og av skogsusen i Oslomarka med nær familie i 1930- og 1940-årene. Dette har vært en sterk inspirasjon for meg.

Jeg ble da også bypolitiker fra 1960-årene og arbeidet allerede da mot den utbredte praksis det var å grave ned elver og bekker i Oslo.

FNs første miljøvernkonferanse i Stockholm 1972 medførte at min arbeidsgiver – daværende Kirke- og undervisningsdepartementet – ga meg i oppdrag å lede en internordisk arbeidsgruppe som skulle legge frem forslag til miljølæreplaner for alle klassetrinn i skolen.

I denne arbeidsgruppen samarbeidet jeg med og ble inspirert av representanter for den økologiske bølgen som på den tiden preget vårt universitets- og høyskolemiljø. Det jeg lærte her, understøttet min respekt for skaperverket og behovet for vern og rehabilitering.

Administrativt miljøvernarbeid om formiddagen, kombinert med bypolitisk arbeid i fritiden, skapte nok en viss forutsetning for å delta i det natur- og miljøvernråd som Oslo kommune etablerte i 1980, men som riktignok fikk for kort levetid.

Viktige milepæler i årene som fulgte var bystyrets vedtak i 1985 av et miljøpolitisk

prinsippprogram, og i 1990 ble Kommunedelplanen for Akerselva Miljøpark vedtatt. Den var en spydspiss i Oslos elverestaurering i løpet av 1980-årene. Ida Fossum Tønnessen, nåværende leder i Oslo Elveforum, var sentral i forarbeidet til denne planen.»

Arbeidet startet lokalt

Han forteller videre: «Mitt lokale engasjement for Oslo-elve ble tent spesielt i og med dannelsen av den frivillige gruppen Miljøprosjekt Ljanselva – etter initiativ fra bydelsutvalget i daværende Bydel Nordstrand i 1989. Dette er jo en av flere viktige elvedrag i Østmarka. Trine Johnsen, kjent fra Østmarkas Venner, var en viktig støtte-spiller her og er det i høy grad fremdeles. Samarbeidet mellom oss frivillige og administrasjonen og politikere i bydelen, og med folk i berørte kommunale etater, virket så inspirerende at tanken om å få til en lignende ordning for de øvrige elvene i Oslo, modnet.»

Oslo Elveforum etableres

Byrådserklæringen av 2000 programfestet at Oslos elver skulle renses og rørlagte strekninger gjenåpnes der det var mulig. Elvebreddene skulle gjøres tilgjengelige og gamle kulturminner, knyttet til elvene, bevares. Tiden var moden for handling.

I samråd med stortingsrepresentant Lars Riise og Hjalmar Eide fra Akershus jeger- og fiskerforening, fremmet gruppen en søknad om støtte til «Synliggjøring av rent vann i vassdragene i Indre Oslofjord – Søknad om stimuleringsmidler til etablering av arbeidsgrupper av lokale og regionale, frivillige organisasjoner for Osloreregionens bekker og elver.»

Stortingsrepresentantene Lars Riise og Jens Stoltenberg bidro til at det ble gitt en god bevilgning over statsbudsjettet for 2000,

og dermed var også et økonomisk fundament lagt.

Den 23. februar 2000 ble forumet stiftet i Stranger-rommet i Oslo rådhus, og fra da av fikk Oslo Elveforum forfeste.

Oslo Elveforum er i dag et arbeidsfellesskap for tolv aktive, frivillige elvegrupper og ideelle foreninger som arbeider for å rehabilitere og styrke Oslos «blågrønne struktur». Arbeidet konsentreres om de ti hovedvassdragene og Østensjøvannet.

For noen av vassdragene foregår arbeidet i medlemsorganisasjoner: Lysakervassdragets Venner, Miljøforeningen Akerselvas Venner, Alnaelvas Venner og Østensjøvannets Venner.

Mærradalsbekken, Hoffselva med Makrellbekken, Frognerelva, Hovinbekken, Ljanselva og grensevassdragene Gjersjøelva mot Oppegård og Ellingsrudelva mot Lørenskog har arbeidsgrupper med en kjerne av aktive vassdragsvenner. Disse driver sitt arbeid i kontakt med bydelene og et lokalt nettverk av velforeninger, borettslag, historielag, miljøforeninger, andre ideelle organisasjoner og bedrifter. Et nært og verdifullt samarbeid er etablert med Oslo og Omland Friluftsråd, som Oslo Elveforum sentralt også har kontorfellesskap med.

Arbeidet ellers er mangfoldig. Ved siden av å ha stand på flere miljø- og lysvandringdager, er **Adopsjonsarbeidet** viktig. Trine Johnsen er hovedansvarlig for arbeidet med å engasjere barn og unge. Det består i at skoler nær elvene får tildelt elvestrekninger de tar ansvar for ved å motta et eget adopsjonsbrev undertegnet av Oslos ordfører. Rektor er involvert, og elvearbeidet innarbeides i undervisningen. Det arbeides også på sikt med å engasjere boligsameier, velforeninger og bedrifter for at disse skal ta et større ansvar for eget nærmiljø.

Høringssakene

Det utføres også et stort arbeid med å følge opp høringssaker i forbindelse med nye planer i byen, og Oslo Elveforum er både voktere og inspirator for det å fremme vannets vei.

Samarbeidspartnere

Den tyngste og viktigste samarbeidspartnere har vært Oslo kommune ved dens politiske ledelse og de aktuelle etater. Vi må fremheve Vann- og avløpsetaten, Friluftsetaten og – etter hvert – Plan- og bygningsetaten. Vi har fått oppleve i praksis at «det sivile samfunn», som Oslo Elveforum representerer, har inngått i et konstruktivt tospann med offentligheten.

Dette har også i noen grad omfattet statsetatene som Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Statens vegvesen Oslo, Norges Vassdrags- og energidirektorat (NVE) og Statsbygg. Uten et slikt fungerende dugnadfellesskap tror vi at mange samfunnsoppgaver

Figur fra den nye Grøntplanen 2009 utarbeidet av Plan- og bygningsetaten som viser hvor sentral bekkene er blitt for de grønne dragene i byen. Den viser hvordan bekkarbeidet har fått gjennomslag i kommunenes bystrategi.

ikke ville bli løst, eller først få sin løsning i et betydelig forsinket tempo.

Arbeidet videre.

Det tas stadige nye viktige beslutninger: Byøkologisk program 2002–2014, kap. 3.2.2 gir en god rettesnor:

*«Oslos elver skal renses og rørlagte streknin-
ger åpnes der det er mulig. [...] Det utarbeides
egne planer for hver av Oslos elver i samarbeid
mellom Oslo kommune, Oslo Elveforum og
berørte bydeler og rettighetshavere for å sikre
en samordning av brukerinteressene knyttet til
vassdragene.»*

Selv om svært mye ennå gjenstår i opp-
rustingen av byens blågrønne infrastruktur,
er Oslo på rett spor for å forsvare plassen
som en ledende europeisk miljøby med
hederspris fra 2003. I Oslo Elveforum går
vi med kraft inn i arbeidet for å realisere de
mål og strategier som Oslo bystyre har truk-
ket opp.

Nå gjenstår det å utvikle samarbeidet med
bydeler, velforeninger og boligsameier, sko-
ler og barnehager og media, ikke minst lokal-
pressen. En særskilt oppgave vil være å pre-
sentere Oslo-elvene på internett.

Den nye boka

Mye mer om arbeidet vårt står i vår helt nye
bok: «BLÅGRØNN HOVEDSTAD – Jubel
og gråt for Oslos bekker og elver.»

Når jeg spør om en kommentar til tit-
telen, sier han: «Gleden er hovedfølelsen.

Det at den 'blågrønne strukturen' er blitt
et fagbegrep blant planleggere og utbyggere,
er en seier. (Illustrasjon side 22.)

Gråten referer til behandlingen av vass-
dragene de siste 100 år. 200 km rørlagte bek-
ker er litt av en tragedie. Elveutløpene av
Alna, Ljanselva, Hovinbekken, Frognerelva
og Akerselva er også til å gråte over. Vi grå-
ter også over at det ennå synes å være mange

som ikke har forstått at elvene representerer
et rikt, betydningsfullt biologisk mang-
fold.»

Men mye har skjedd i løpet av disse 10
årene, og det uttrykker Tor slik:

«Logikken i landskapet» – vassdragene –
som i et par generasjoner var i ferd med å
gå i glemmeboken, er nå for alvor i ferd med
å fremstå med prestisje og prakt – ikke bare
som «smilerynker i landskapet», men også
som del av et vitalt, biologisk mangfold.
Stadig flere forstår at en elv er noe langt mer
enn en mengde H₂O på veg til havet.»

Personen Tor

Som vi ser av intervjuet er Tor aldri fokusert
på seg selv som person. Vi som har arbeidet
tett med ham, har lært utrolig mye av hans
konstruktivitet, klare fokus og utrolig støe
kurs mot sine levedyktige mål for byelvene.
Man skal lete lenge etter en så varm, tålmo-
dig og allikevel alltid så målrettet person.
Og dette til tross for en alder på godt over
80. En sterk miljøarbeider av beste merke.

Ulsrudvannet

– Oslos varmeste badevann

Av Dag Hongve, limnolog (innsjøforsker)

Det varmeste badevannet i Oslo-området finnes i Ulsrudvannet i utkanten av Østmarka, nær Oppsal og Bøler. Det brunfargede vannet absorberer solstrålingen så effektivt i overflatelaget at temperaturen lett blir høy på fine sommerdager. Badevannskvaliteten er god med hensyn til tarmbakterier. I motsetning til Nøklevann like i nærheten, er ikke svømmekløe registrert som problem av betydning. Ved vannet er det gresslette og sandstrand som er populær for barnefamilier, ellers er det fine svaberg å bade fra. Tidligere var det to serveringssteder for dagsturister, Østmarksetras sportskafé og Bjerke kafé, men disse er ikke lenger tilgjengelige.

Ulsrudvann en varm sommerdag.

Badeinteresserte som følger med på listene over badevannstemperaturer i Oslo og omegn, kan vanskelig unngå å legge merke til at ett og samme vann, Ulsrudvannet, stadig utmerker seg med høyest temperatur. Friluftsetatens statistikk gjennom flere somre bekrefter inntrykket. Temperaturen har vært nær 2°C høyere enn gjennomsnittet for andre friluftsbadeplasser i Oslo.

Når vann varmes opp til badetemperatur om sommeren, er det innstrålingen av solenergi som har betydning. Lufttemperaturen og overføring av varme fra luft til vann betyr nesten ikke noe. Solvarmen absorberes i det øverste vannlaget. Det varme vannet blir på grunn av lavere massetetthet liggende som et stabilt overflatelag helt til vind og bølger fordeler varmen nedover til et tykkere lag som får jevn temperatur. Dette øverste, oppvarmede laget kalles i *limnologi* (læren om innsjøer) for *epilimnion*, og det kalde vannet på større dyp kalles *hypolimnion*. Mellom disse lagene ligger temperatursprangsjiktet. Vindens omblanding av lagene er mest effektivt på store, åpne vannflater, slik som Oslofjorden og store innsjøer. På grunn av at overflatevannet der stadig tilføres kaldt vann fra dypet, kan temperaturen ikke bli så høy som i en liten og vindbeskyttet innsjø.

Ulsrudvannets høye temperatur skyldes en vannkvalitet som ikke er vanlig for badevann.

Det er et kjent fenomen blant vannforskere at når vann av ulike grunner er uklart, absorberes strålingen så effektivt i overflatelaget at temperaturen kan bli uvanlig høy. Et karakteristisk trekk ved vannene i Østmarka

er at de ofte har brunt vann på grunn av humusstoffer som vaskes ut fra skogbunnen. Denne brunfargen har samme virkning som uklarhet, og gjør at lite strålingsenergi trenger ned til større dyp. Vannforskere angir graden av brunfarge i fargeenheter. Destillert vann har ingen farge. Oslos vannforsyning fra Maridalsvannet har normalt rundt 10 fargeenheter, mens Ulsrudvannet har omtrent 30.

Det var tidligere en utbredt oppfatning blant lokalbefolkningen at Ulsrudvannet var påvirket av kloakk fra Østmarksetra. Helse- og velferdsetaens kontrollanalyser fra senere år avkrefter dette. Innholdet av tarmbakterier har vært så lavt at etter helsemyndighetenes normer for badevann blir kvaliteten karakterisert som god.

Svømmekløe er en plage som ofte hjemsøker badende ved ferskvannsbadeplassene i Oslo. Sognsvann og Nøkle vann er kjent for dette. Svømmekløen skyldes en ikke som lever som vertsvekslende parasitt i vannfugl og ferskvannssnegl. De ferdig utviklede larvene, *cercarier*, frigjøres fra sneglene når det er varmt i vannet og prøver å finne en fugl som de kan bore seg inn i for å fullføre livssyklusen. Hvis de i stedet for en fugl treffer på en badegjest, kan de bore seg inn i huden og fremkalle kløe. Etter å ha blitt utsatt for dette, kan noen uheldige personer utvikle så stor overfølsomhet at de heller bør velge andre badeplasser. I Ulsrudvannet er man heller ikke helt trygg for svømmekløe, men det er ikke registrert som noe stort problem. Forholdsvis lite andefugl og en god bestand av fiskearter som holder sneglebestanden nede, kan være medvirkende til å redusere forekomsten av svømmekløe.

For den raskt økende befolkningen i drabantbyene på Oppsal og Bøler i 1950- og 60-årene representerte Ulsrudvannet den lettest tilgjengelige muligheten til badeliv om sommeren. Etter at drikkevannsrestriksjonene på Nøklevann ble opphevet i 1983, har en stor del av de badende trukket over hit.

Ulsrudvannet har alltid vært et populært utfartssted for befolkningen i Oslos østlige bydeler. Østmarksetra som de to kommunene Aker og Oslo, etter ønske fra friluft- og idrettsmiljøet i hovedstaden på 1920-tallet, lot oppføre på åsen rett ovenfor vannet i 1926, var opprinnelig tenkt som et lokalt motstykke til Frognerseteren på motsatt side av byen. På Østmarksetra var det, som den opprinnelige hensikten med stedet var, sportskafé helt til 1970-tallet. Etter at stedet ble privatisert, er det nå for tiden bare en eksklusiv restaurant der skogvandrere og badegjester helst holder seg unna. I det hvite huset ved Sarabråtveien, like nedenfor parkeringsplassen, lå tidligere Bjerke kafé. Dette var lenge et populært sted for inntak av svalende drikke på varme sommerdager. Også her opphørte kafédriften midt på 1970-tallet.

Nordøst i vannet er det ei grunn vik med kunstig sandstrand. Her har Friluftsetaten i nyere tid fjernet skog og opparbeidet ei gresslette som er svært populær blant barnefamilier. Det mest populære området ved vannet for ungdom og voksne har som regel vært sørsiden, hvor det er fine og jevne sva-berg som bades i ettermiddagssol. Ved siden av veien like nedenfor bommen ved parkeringsplassen, var det tidligere ei tavle hvor badevakten hver dag noterte vannets temperatur. Her var det også et stupebrett hvor

det var svært populært å hoppe fra «femmeteren». Stupebrettet ble tatt ned om høsten og satt opp igjen til badesesongen. I dag er dette neglisjert av Friluftsetaten og det er bare en sørgelig rest igjen av betongfundamentet som stupebrettet gikk ut fra. En skulle tro at det ville være en overkommelig oppgave for rette vedkommende i Friluftsetaten å sette det i stand igjen. Like ved badestranda har Norsk Folkehjelp Sanitet og Osломarka trekkhundklubb ei hytte hvor det er stasjonert hundeambulanselot om vinteren. Hytta står på tomte etter ei vakthytte som tyskerne lot oppføre under krigen i forbindelse med et større bunkeranlegg i fjellet under Østmarksetra.

Hjemturen på sykkel etter badet kunne før i tiden være en halsbrekkende øvelse. Enten kunne en kjøre ned den bratte Beverlia, som hadde så grovt steindekke at det knapt nok var fremkommelig på sykkel. Alternativet, som var litt lengre, var Sarabråtveien via Ulsrud gård. Ned den bratte bakken skulle man helst slippe alle bremsen for å få stor nok fart til å komme opp motbakken til Ulsrud uten å gå av sykkelen. Som man vil skjønne var dette lenge før Ytre Ringvei ble anlagt tvers over Sarabråtveien.

Kilde: Even Saugstad: Østmarka fra A til Å. Frie fuglers forlag, 2000.

Kvelds-tanker i Marka

Av Per Kaarmo

Vi har en plass
som bare er vår...
vi var her i kveld
og på kvelden i går.

Mørket det varsles
med skumringens skjær...
byen er borte
men likevel nær.

Helt i mot vest
står himlen i brann...
og gjenskinnet speiles
i Østmarkas vann.

Vi er i en verden
av stillhet og fred...
som midt i en boble
som svever av sted.

Med glassklare vegger
så tynne og sart...
og ganske så sikkert
så brister de snart.

Så derfor min boble
i regnbuens klær...
en evighet venter
ganske så nær.

Men det var oss en glede
og også en trøst...
at vinden den bar deg
til marka i øst.

Skogbruk og vann

Av Sverre M. Fjelstad

Unngå kjøring i bekkedrag. Bygg permanente eller midlertidige broer der bekken må krysses.

La aldri grøftene munne direkte ut i innsjøer og vassdrag. Anlegg sedimentasjonsbasseng slik at bekken ikke slammes til med jordpartikler, eller la vannet spre seg utover i en vegetasjonssone. Vegetasjonen fungerer som et filter og det meste av partiklene legges igjen.

En viktig grunn til at jeg trives så godt i Østmarka er de mange vannene, tjernene og bekkene som finnes her. I likhet med de fleste markabrukere, synes jeg alt vannet gjør landskapet vakkert og variert, og bidrar til at turene blir mer innholdsrike og spennende. For skogens samfunn – for planter og dyr – er vassdragene helt uunnværlige.

Så forvalter vi dem vel med vett og omtanke...? Jeg skulle ønske svaret kunne være et konsekvent ja, men dessverre registrerer jeg, og mange med meg, stadig negative inngrep fra skogeieres side: Trær rundt smådammer og tjern felles. Noen steder blir de avkappede tretoppene liggende ute i vannet etter at virket er kjørt bort. Sen utkjøring (i april og mai!) med tunge lastbærere i terrenget gjør at vannhusholdningen på skogbunnen endres radikalt. Smådammer tørrelegges og bekkesig tar nye veier i dype grøfter etter digre hjul. Og dette er bare noen få av mange negative inngrep. Er det så noe rart at jeg – og mange andre – stiller spørsmålet: Hva kan gjøres for å sikre vann og vassdrag slik at de ikke forurenses fra industri, avløp og veier, eller påvirkes negativt av jordbruk og av skogbrukets mange driftsformer? Hva med turfolkets påvirkning i form av leirplasser i vannkanten, båttrafikk med mer?

Plassen tillater ikke utfyllende svar. I stedet oppfordrer jeg skogeiere og -forvaltere, ja, også den enkelte markabruker, til å anskaffe heftet Skogbruk og vann. Det lille

heftet (i stort format og med en mengde instruktive illustrasjoner!) er nylig utgitt av Vannområdeutvalget Morsa, som er Norges pilotvannområde for praktisk gjennomføring av EUs rammedirektiv for vann.

Skogbruk og vann kommer i grevens tid, som det heter. Jeg har lenge savnet et slikt hefte – lettlest og med en mengde nyttig informasjon. Her får skogeieren vite nøyaktig hvordan han eller hun skal forholde seg i ulike situasjoner: Slik – og akkurat slik – skal bekken krysses med skogsmaskin; unngå kjøring i små sumppartier, på bæresvak jord ved vann eller i bratte hellinger ned mot vann. Og fremfor alt: Kjør aldri i bekkedraget! Jeg er overbevist om at vann- og terrengholdene i skogen vil bli langt færre hvis skogbrukeren følger de mange råd og vink Skogbruk og vann gir.

I forordet kommer Helga Gunnarsdóttir, daglig leder for Vannområdeutvalget Morsa, med noen ord til ettertanke: «Norge har kommet langt i å utvikle et bærekraftig skogbruk med fokus på vern av livsmiljøer for

arter. Hva som skjer med vannet på sin ferd gjennom våre skogområder har imidlertid ikke vært viet like stor interesse. Hensikten med dette heftet er å spre kunnskap til skogeiere og forvaltning angående vannmiljøhensyn som vi mener er viktige i norsk skogbruk.»

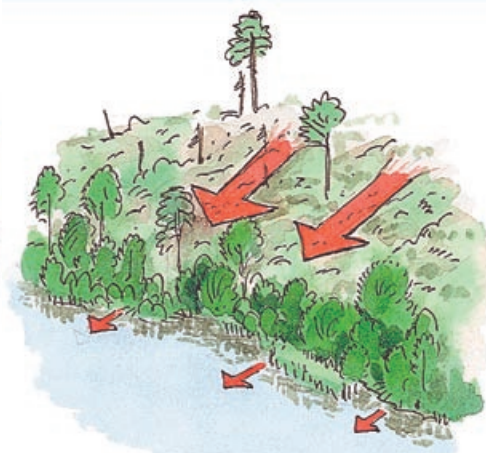
Jeg støtter denne uttalelsen. Samtidig har jeg lyst til å tilføye: Også andre enn skogbrukerne og -forvalterne vil ha stor nytte av heftet. Et kapittel tar for seg livet i vann, fra vårflue- og øyenstikkerlarver til elvemuslinger og fisk. Dette er interessant og viktig lesning!

Stadig kan vi lese at vannet er viktig livsmiljø for planter og dyr, ja, for hele det økologiske samspillet i skogen. Det er ingen overdrivelse å påstå at uten vann, ingen skog! Derfor vektlegger jeg viktigheten av de kunnskapene Skogbruk og vann gir oss!

Heftet kan bestilles via e-post: hgu@fmos.no eller på mobil: 95 99 23 49.

Nedfall av løv og insekter skaper føde for fisken.

Kantsonen filtrerer vannet.

Lutvann

– dronningen blant Oslomarkas innsjøer?

Av Helga Gunnarsdóttir. Foto: Steinar Saghaug

Det er sikkert noen av våre medlemmer som har lurt på hvorfor nettopp Lutvann ble framhevet som så spesielt i kampens hete om Romeriksporten. På de etterfølgende linjene skal jeg, delvis ved hjelp av boka Oslo rundt langs vann og vassdrag av Kari Anne og Jan Økland, forsøke å gi svar på det.

Lutvann er innsjøen med Oslomarkas klareste vann. Innsjøen er den øverste delen av Ljanselv-vassdraget som, sammen med alle andre vassdrag i Oslomarka, ble vernet av Stortinget mot vassdragsinngrep for 25 år siden. Lutvann er det viktigste rekreasjonsområdet for befolkningen i bydelene

Lutvann.

Hellerud og Furuset. Ved Lutvanns nordende åpner det seg et uberørt landskap, uten bebyggelse, kraftledninger eller flatehugst. På stille dager er vannflaten speilblank og klar, kun avbrutt av fisken som vaker. For barn og ungdom som vokser opp i nærheten av Lutvann, har innsjøen en helt spesiell betydning som rekreasjonsområde og for utvikling av deres identitet. På varme sommerdager samles tusenvis av mennesker i nordenden av Lutvann.

Fysiske og kjemiske forhold

Lutvann er en relativt stor innsjø som er unik på Østlandet. Lutvann har en meget god vannkvalitet og skiller seg merkbart ut fra de aller fleste innsjøer på Østlandet med sitt usedvanlig klare og rene vann, som best kan sammenlignes med et fjellvann. Lutvann har et lite nedbørsfelt 1.44 km², hvilket gjør vannet sårbart for vassdragsinngrep. Innsjøen har et maksimumsdyp på 53 meter, og dypet, sammen med et lite nedbørsfelt, gjør at vannet har en meget lang teoretisk oppholdstid (16 år). Den lange oppholdstiden, næringsfattig berggrunn og lite løsmasser påvirker de kjemiske og fysiske forholdene. Det fører til at Lutvann, som en av meget få innsjøene på Østlandet, har en meget god vannkvalitet.

Lutvann har et stort siktedyp (11–14 m), som er et enkelt mål på hvordan lysforholdene er. Jo større siktedypet er, jo dypere går den sonen hvor planter kan vokse. Kalkinnholdet er høyt (pH 7.0–7.5), og det medvirker til at humusstoffer, som ellers setter brunfarge på vannet, felles ut. Innholdet av næringsstoffer som fosfor, nitrogen og silisium er lavt sammenlignet med andre innsjøer i Marka, og det samme gjelder innholdet av organisk materiale.

Biologiske forhold

Organismene i Lutvann bærer preg av at innsjøen er næringsfattig, har høy pH og høyt kalsiuminnhold, lavt innhold av organisk materiale og stort siktedyp. Av høyere vegetasjon finnes bl.a. flaskestarr og elvesnelle på grunne partier, nøkkerose lenger ut. På bunnen vokser matter med botngras og brasmegras, som begge er indikatorarter for næringsfattige innsjøer. Vasspest finnes i moderate mengder. Biologiske undersøkelser, som er foretatt av NIVA i forbindelse med lekkasjene fra Lutvann til Romeriksporten, har dokumentert at vannplanten stivt brasmegras har bestander ned til 7 meters dyp og spredte forekomster ned til 9 meter. Denne forekomsten er blant de dypeste som er kjent i Skandinavia. Dypvannsforekomsten av småtjønnaks har en stor og frisk bestand i Lutvann, og den er ikke tidligere registrert i Norge.

Lutvanns høye kalkinnhold er bl.a. en medvirkende årsak til at vi i Lutvann har mer bunndyr enn hva som er vanlig i næringsfattige sjøer. Her finnes da også damsnegler, blæresnegler, skivesnegler og den viktige kalkindikator, ribbesneglen. Videre finnes både asell og marflo, krepsdyr som er viktig næring for fisk. Det er forholdsvis sjeldent at disse artene finnes i ett og samme vann. Videre finnes døgnfluer, steinfluer, fjærmygg og vårfluer, hvis larver også er viktig føde for fisk. I Lutvann finnes også svamper og kolonier av mosedyr. Igler av flere slag er også observert i Lutvann.

Stort dyp og kaldt bunnvann gjør at vannet egner seg meget godt for røye, og vannet fostrer både vanlig røye, kanadarøye (Norgesrekord på 5,5 kg) og kanadisk bekkerøye (Norgesrekord på 1,7 kg). Lutvann innehar også Norgesrekorden for ørekyte og

har derfor, som Norges eneste innsjø, hele tre norgesrekorder. Lutvann er også et meget godt ørretvann. Fisken i Lutvann har en ekstremt god kondisjon og kvalitet, og hvert år tas det fisk på 2–2,5 kg. Innsjøen er derfor et av Oslomarkas mest spesielle, populære og viktigste fiskevann. I OFAs langtidsprogram er Lutvann og Nøklevann, sammen med flere andre bynære fiskevann, utpekt som et særlig satsingsområde.

Lutvannsbekken

Lutvann utgjør den øverste delen av Ljanselv-vassdraget som består av Lutvann, Lutvannsbekken, Nøklevann, Nøklevannsbekken, Skraperudtjern og Ljanselva, som renner ut i Bunnefjorden. På grunn av sitt opphav i Lutvann, har Lutvannsbekken Oslomarkas reneste og klareste vann, og den er en av de mest kalkrike bekkene i Marka. Den huser topphuesnegl og istidsbille, begge to sjel-

Isblomster på Lutvann.

denheter i Oslomarka. Den reduserte vannføringen i bekken som følge av dreneringen til Romeriksporten kan ha ført til forandringer i vannets kjemi og dermed bekkens fauna. Fossekalen, som før hentet sin føde i bekken, ble ikke observert etter at avrenningen fra Lutvann stoppet. Den er heldigvis kommet tilbake. Den nederste delen av bekken er den viktigste gytestrekningen for ørreten i Nøkle vann, og i den øverste delen holder bekkerøya til.

Lutvann gir helsebot

Så hvis du ikke har vært ved Lutvann, er innsjøen absolutt verdt et besøk, med eller uten fiskestang. Du vil garantert bli overrasket over å kunne sitte på et svaberg eller i en kano, se ned i vannet og følge med planter og dyr på over 10(!) meters dyp. Reinere vann finnes kun på høyfjellet. En tur til vakre og unike Lutvann gir garantert helsebot og avkobling fra Oslogrytas larm.

Høst ved Lutvann.

Ode til Lutvann

Av Thore Haukner

Lutvann, du Østmarkas perle –
gammel av dage – ruvende som en kjempe,
hviler du mellom dine lutende åser.
Og ingen har enda utforsket dine hemmelige dybder.

Vårsola kaster sitt milde skinn over vannflaten.
Får den til å funkle som av små glitrende diamanter.
Et ekko av fuglesang fra det fjerne bryter stillheten – tyh! –
Der var det en til!

Det er som å lytte til en «Skogens symfoni», der de store
granene spiller sine dype cellotoner i en stille susen,
mykt og varsomt – og du akkompagnerer med svake bølgeskvulp i strandkanten.
Naturens orkester hyller sin skaper.

Du kan være mild som i solgangstimer – når stillheten råder.
En fisk vaker der ute, og lager små krusninger i den speilblanke vannflaten.
Men, - du kan også være brysk – som når regnet pisker fra tunge, blygrå skyer –
Tordenen braker i det fjerne, og vinden gjør deg opprørt.

Du har vært en livgivende moder.
Fra tidenes morgen har du sett menneskeskapningen og dyrene
komme fram til dine bredder for å drikke – rent, klart vann –
mens ungbirken strekker seg utover og speiler seg i strandkanten.

Tuftet på dine voller lå de gamle husmannsplassene;
Fagerholt, Lutvangen og Finneplassen.
Her hadde småkårsfolk ryddet seg heimer i kampen om tilværelsen.
Fisk fra dine gjemmer var god matauk – sommer som vinter.

Ved sommertid yrer det av liv ved badeplassen.
Smårollinger med bøtte og spade stabber rundt i den varme sanden –
Vaktsomme mødreøyne følger dem – pludrende barnestemmer og latter –
En liten hund vasser i vannkanten.

Fiskeren har kastet ut sitt snøre fra en stille odde.
Spente øyne følger hver krusning i det mørke vannet.
Biter den i kveld tro? Blåser ut en røyksky fra hjemmerulla Gul Mix –
Smatter på kaffeskvetten som gir god varme i kroppen.

Kveldstimene mørkner og stillheten legger seg over vannet.
Bare vesthimmelen lyser i det fjerne. Sommeren er på hell, og
høsten har meldt sin ankomst – men, biter den i kveld tro?
I sommer var det bare myggen som bet!.

Ved vintertid danner du en hvit krystall-bro fra nord til sør.
Her ferdes de ski-gående – mens andre tålmodig prøver fiskelykken.
Vinterskogen har rammet deg inn med sine hvite kapper og rim-portaler.
Naturen hviler til en ny vår.

Så kommer da en ny vår, med bugnende blåveis i solglade liew.
Isen har tapt sin kamp og vårbekken klukker sine muntre vers.
Bølgeskvulp og fuglesang. - Det tindrer av sol, lys og liv.
Atter kan du strekke deg ut – etter vinterens dvale.

Lutvann, som en kjempe ruver du mellom dine lutende liew
og enda har ingen løftet på dine hemmeligheters slør!

Returadresse: Østmarkas Venner, Postboks 37 Haugerud, 0616 Oslo

B

NORGE

Varsel om årsmøte i Østmarkas Venner

I henhold til foreningens vedtekter skal det avholdes
årsmøte hvert år innen utgangen av mars måned.
Styret i Østmarkas Venner varsler herved medlemmene
om at årsmøtet avholdes

torsdag 31. mars 2011 kl. 19 på Skullerudstua

Forslag som ønskes behandlet på årsmøtet
må være sendt styret innen 15. januar 2011

*Vi ønsker alle venner av Østmarka
en god jul og et godt nytt år!*

Bli medlem du også!

Du som vil støtte Østmarkas Venner, bli medlem! Skriv navn og adresse her, klipp ut
og send til: Østmarkas Venner, Postboks 37 Haugerud, 0616 Oslo

Navn:

Telefon:

Adresse:

Postnummer og -sted :

Kontingenten er kr 150 per år.

Borettslag, bedrifter og organisasjoner kr 300 per år.

Blankett vil bli tilsendt etter innmelding.

Eller meld deg inn via: www.ostmarkasvenner.no